

DOI <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2024-2-11>
УДК 7.049:82.09](477)"19/..."
ORCID ID: 0000-0001-5934-2943
ORCID ID: 0000-0003-2211-3834

Ольга Лагутенко

*докторка мистецтвознавства,
професорка
Національна академія образотворчого
мистецтва і архітектури
olga.lagutenko@naoma.edu.ua*

Анна Алексєєва

*здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня
кафедра теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого
мистецтва і архітектури
anna.aliexsieieva@naoma.edu.ua*

ОБРАЗ ПИСЬМЕННИКА У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ ПОЧАТКУ ХХ СТОРІЧЧЯ

Анотація. *Мета дослідження* – аналіз образу українського літератора-сучасника в мистецькому доробку І. Труша, В. Кричевського, А. Петрицького, М. Жука. Зокрема йдеться про виявлення стилістично-композиційних, технічних та смислових особливостей портретів, виконаних кожним з художників. **Методи дослідження.** Застосований метод мистецтвознавчого аналізу дав змогу визначити структурні елементи творів мистецтва; іконологічний метод допоміг інтерпретувати, а методи порівняння й узагальнення – зіставити портретні зображення. Системний підхід та біографічний аналіз уможливили отримання цілісної характеристики портретного доробку митців у контексті своєї доби. **Результати.** Розглянуто портретні серії діячів української культури І. Труша, М. Жука, В. Кричевського та А. Петрицького; підкреслено значення автопортретів О. Довженка, М. Жука та О. Богомазова як літераторів-художників своєї доби. Роботи, виконані в різних техніках (олійний живопис, ксилографія, акварель, змішана техніка) й авторських манерах, на різних основах (полотно, картон, папір) – є неоднаковими та оригінальними. **Висновки.** Під час дослідження нами проаналізовано художній образ письменника у доробку українських митців початку ХХ ст., насамперед серії портретів І. Труша, В. Кричевського, М. Жука, А. Петрицького. З'ясоване місце візуального образу сучасника-літератора у творчості митців, котрі звертались до різних прийомів і технік. Мали відмінну манеру й коло спілкування, а також різні суспільно-політичні умови за яких і формувався їхній світогляд та позиція. Подальші дослідження нашої теми передбачають упорядкування та систематизацію отриманих результатів, завдяки чому стане можливим окреслення комунікації серед української інтелігенції різних напрямків діяльності, зокрема письменницької.

Ключові слова: образ, портрет, початок ХХ століття, український письменник, графіка, живопис.

Olga Lagutenko

*Phd in Art History, Professor
National Academy of Fine Arts and Architecture
olga.lagutenko@naoma.edu.ua*

Anna Aliexsieieva

*MA student of the Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
anna.aliexsieieva@naoma.edu.ua*

THE IMAGE OF THE WRITER IN THE WORKS OF UKRAINIAN ARTISTS OF THE EARLY TWENTIETH CENTURY

Abstract. The aim of the study is to analyze the image of the Ukrainian contemporary writer in the artistic works of I. Trush, V. Krychevskiy, A. Petrytskyi, M. Zhuk. In particular, to identify the stylistic, compositional, technical

and semantic features of the portraits of each artist. **Research methods.** The applied method of art historical analysis made it possible to determine the structural elements of works of art, the iconological method helped to interpret, and the methods of comparison and generalization helped to compare portrait images. The systematic approach and biographical analysis allowed us to characterize the portrait works of the artists in the context of their time. **Results.** The portrait series of Ukrainian cultural figures I. Trush, M. Zhuk, V. Krychevsky, and A. Petrytsky are described. The importance of self-portraits by O. Dovzhenko, M. Zhuk, and O. Bohomazov as writers and artists of their time is also emphasized. The works are executed in different techniques (oil painting, woodcut, watercolor, mixed media) and author's styles, on different bases (canvas, cardboard, paper) – they are different and original. **Conclusions.** In the course of the study, we analyzed the artistic image of the writer in the works of Ukrainian artists of the early twentieth century, primarily among the series of portraits by I. Trush, V. Krychevskyi, M. Zhuk, and A. Petrytskyi. An attempt was made to find out the place of the visual image of a contemporary writer in the work of artists who used different techniques and methods, had a different manner and circle of communication, as well as other socio-political conditions, which formed their worldview and position. Further research on the topic, compilation and systematization of the results obtained will make it possible to define communication among Ukrainian intellectuals in various fields of activity, including writing.

Key words: image, portrait, twentieth century, Ukrainian writer, graphics, painting.

Постановка проблеми. Образ літератора як представника інтелігенції, себто наголошення на існуванні такого прошарку в суспільстві тієї чи іншої нації, заслуговує на особливу увагу митців. Від взаємодії «майстрів слова» з творцями візуальних образів зростає сила впливу, популяризації української культури. Більше того, в часи постійної боротьби за ідентичність, культурну спадщину, загалом пошук своїх серед чужих, подібна співпраця є подекуди визначальною для подальшого існування нації. Виокремимо основні мотиви, які спонукають художників до творення образу сучасника:

- людина є близькою для мистця;
- людина має цікаву зовнішність та/або характер;
- людина є яскравою представницею своєї доби;
- людина викликає повагу у мистця;
- людина є важливою постаттю для певної групи, символом руху тощо;
- мистець прагне відтворити образ людини з власної перспективи, оскільки вважає її унікальною.

Зрозуміло, що безліч портретів були створені на замовлення, і вони також мають неабияку цінність. Але у випадку таких робіт маємо враховувати вимоги, побажання замовників, тобто обмеження, накладені на художнє бачення мистця.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До вивчення українського портрета зверталась низка науковиць, зокрема В. Рубан, котра надала особливої уваги живописному портретові другої половини XIX ст. – середини XX століття. Дослідниця означила тяглість традиції, принципи академізму та фольклорні мотиви, роль малювальних шкіл, портрет на замовлення тощо [1]. Також окремо вона вивчала серію портретів сучасників у доробку А. Петрицького.

Відома науковиця Л. Соколюк розглянула творчість М. Жука – представника українського культурного відродження 1920-х років. Так, серед чималої кількості портретів українських культурних діячів, є і його сучасники-літератори – П. Тичина, Д. Тась, В. Сосюра, В. Поліщук та інші [2; 3; 4].

Важливість композиційного вирішення у портретному живописі для розкриття образу на прикладі творчості таких художників, як Ф. Кричевський, О. Мурашко, А. Петрицький та О. Новаківський, визначила дослідниця Л. Корж-Радько [5].

Незважаючи на те, що зазвичай портретний жанр виділяють насамперед у живописі, він неодноразово з'являється і в графіці. Українську графіку XX ст. розглянула у свої працях О. Лагутенко. Науковиця проаналізувала та виокремила різні напрями – модерн, символізм, експресіонізм, авангард тощо, які просочували графічні твори українських мистців та не відлучали їхню творчість від західноєвропейських віянь. Важливо було зазначити різні графічні школи в Україні, передусім художника Г. Нарбути, який мав потужний вплив на молоде покоління мистців [6; 7; 8].

Спроба охарактеризувати соціальний портрет української інтелігенції на зламі XIX–XX століть була зроблена дослідником Г. Касьяновим. Автор окреслив переосмислення ролі і значення інтелігенції в українському суспільстві вже у XIX ст., і посилення її впливу на початку наступного. Зокрема український інтелігент починає сприйматися як «національно свідомою людиною», котра є виразником соціальних, класових та національних суперечностей у суспільстві [9].

На початку 1930-х років в українському мистецтві насаджується радянський канон – соціалістичний реалізм. Це також відчутно й у портретах сучасників, порівняно з роботами художників

1920-х років. Всебічно висвітлити художній процес, суспільно-політичне тло 1930–1950-х рр. прагнув у своїй праці мистецтвознавець О. Роготченко [10].

Метою нашого дослідження є насамперед виявлення особливостей відтворення образів (як технічно, так й ідейно) українських літераторів у доробку художників початку ХХ ст., співзвучності або відмінності нашого теперішнього сприйняття письменників і письменниць досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу. Перша чверть ХХ ст. ознаменувалась ключовими подіями, які сформували новий життєвий устрій українського суспільства. Українські території були розділені між двома імперіями – Австрійською і російською. Перша світова війна (1914–1918) поклала початок занепаду імперій, нації отримали право на самовизначення, розпочали використовувати зброю масового ураження, а поголовні репресії проти окремих груп стали нормою. Окрім того, для України події 1917–1921 рр. (Українська революція) дали поштовх до здобуття повної незалежності. Для 1920-х рр. характерне національне культурне відродження, допоки у 1930-х рр. цей процес не був зупинений насаджуванням «єдино правильного» канону мистецтва (соцреалізм), Голодомором, репресіями інтелігенції («розстріляне відродження»).

У мистецтві ж виникали, поєднувались та зникали напрями – імпресіонізм, модерн, кубізм, футуризм, абстракціонізм тощо. Серед розмаїття жанрів фігурував і портрет. Зрештою, у доробку українських мистців знаходимо окремі портретні зображення письменників, а в деяких – цілі серії портретів.

Образ українського літератора-сучасника з'являється у творчості Ю. Панькевича («Ганна Барвінок з приятелями», 1909; «Портрет Івана Франка», 1904), З. Павлюха («Портрет Ольги Кобилянської», 1890-ті; «Портрет Юрія Федьковича», 1891), М. Федюка («Портрет Іларіона Свенціцького», 1910-ті), Ф. Красицького («Портрет Михайла Старицького», 1904; «Портрет Лесі Українки», 1904; «Портрет Івана Франка», 1907), Ю. Пігуляка («Портрет Ольги Кобилянської», 1916), Г. Яременка («Портрет історика Олександра Лазаревського», 1900), Ф. Кричевського («Портрет Григорія Павлуцького», 1922), О. Довженка («Портрет Павла Тичини», 1924).

Окремо треба сказати, що деякі мистці створили цілі серії портретів українських культурних діячів, зокрема – О. Кульчицька (цикл «Портрети

українських письменників», 1920-ті), І. Труш (портрети для Наукового товариства імені Шевченка, 1900-ті), В. Кричевський (портрети українських письменників до книги «Антологія української поезії. Т. III», 1930-ті), А. Петрицький («Стопортретна серія», кінець 1920-х – початок 1930-х).

Портретний доробок художника Івана Труша 1890–1900-х рр. позначений зацікавленням передати і підсилити психологізм образу. Як помітила В. Рубан, у творах цього періоду не відчутний вплив Я. Станіславського та В. Луцкевича, але є певна співзвучність з творчістю Л. Леффлера [1].

Образ М. Драгоманова – видатного українського діяча, публіциста та історика, духовного наставника І. Труша, – з'являється у мистецькому творі 1897 року. М. Драгоманов як один з найяскравіших представників «Старої громади», мав неабиякий вплив на молоде покоління. У портреті, створеному невдовзі після його смерті, на нейтральному тлі постає зрілий чоловік, з охайними вусам і бородою. Широкі мазки, які заклали основні тіньові плями й дещо завеликі очі з відблисками у зіницях додали роботі характеру ескізності. І не дивно, адже цей твір став підготовчим етапом до пізніше створеного портрета М. Драгоманова (1913–1926).

Лл. 1. І. Труш. Портрет І. Нечуя-Левицького. 1900. [17]

Наприкінці ХІХ ст. І. Трушу замовили серію портретів культурних діячів Наддніпрянської України. Як згадував сам художник, робота над створенням портретів була виснажливою і важкою: «Я просто постановив їм радше не малювати портретів ніколи, як мучитися і денервуватися по приватних домах» [11]. Складність для мистця полягала насамперед у тому, що він був змушений писати портретні зображення з натури у місцях, непридатних для роботи над живописними творами.

Серед низки його портретів вирізняється образ українського письменника та етнограф

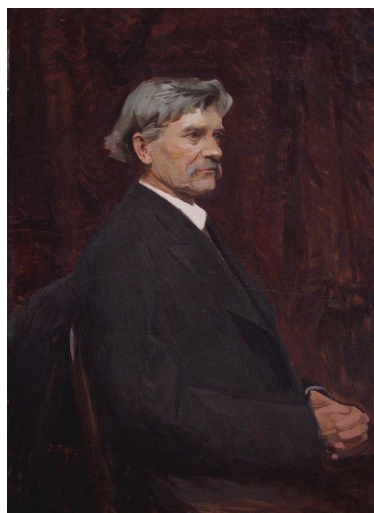
І. Нечуя-Левицького (іл. 1). Перед нами літній чоловік у чорному костюмі з краваткою та в білій сорочці, які контрастують зі світлим тлом. Така взаємодія тла з постаттю додає динамічності та масивності портретованому. Згусток найтепліших кольорів концентрується на обличчі, натомість все інше стає до протистояння блакитно холодними рефlekсами.

Як і в портреті М. Драгоманова, погляд портретованого звернений ліворуч (праворуч від глядача). Вираз обличчя не показує пригнічення чи патосного піднесення, натомість бачимо впевнену людину зі стійкими переконаннями з питань української літератури і правопису.

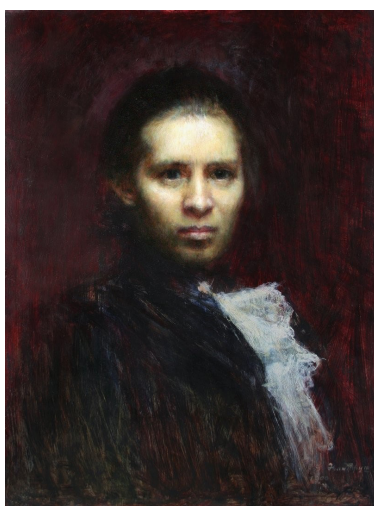

Іл. 2. І. Труш. Портрет М. Грушевського. Полотно, олія. 1900-ті роки. [11]

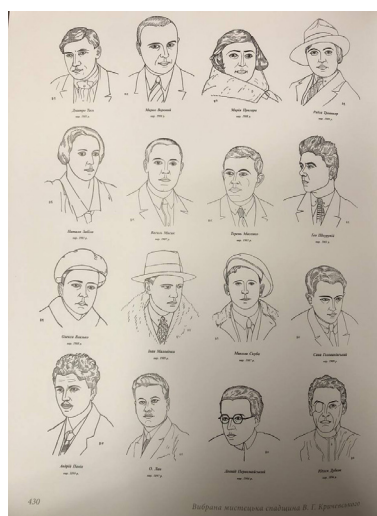
На відміну від образу І. Нечуя-Левицького, портрети українських істориків М. Грушевського (іл. 2). та В. Антоновича (іл. 3), мовознавця П. Житецького, письменниці Лесі Українки (іл. 4). подані на темному тлі. Знову помітний навмисний контраст між обличчям портретованих і простором позаду них. Однак використання не лише насиченого чорного кольору, але й краплень бордово-фіолетових відтінків, гармонійно поєднує тло з тоном шкіри обличчя, рук. Так, В. Антонович зображений практично у профіль, він розслаблено сидить на стільці зі складеними перед собою руками. Складається враження, що він ніби вирізьблена з дерева скульптура завдяки накладанню поруч тонких продовгуватих мазків, натомість обличчя М. Грушевського і П. Житецького приваблюють правдиво відтвореною фактурою обличчя. Портрет поетки Лариси Косач вирізняється не лише драматичним поривом, але й тим, що вона спрямовує свій погляд до глядача. Вже на той час її знесилювала хвороба, тому висиджувати декілька годин позуючи, було для неї виснажливо.

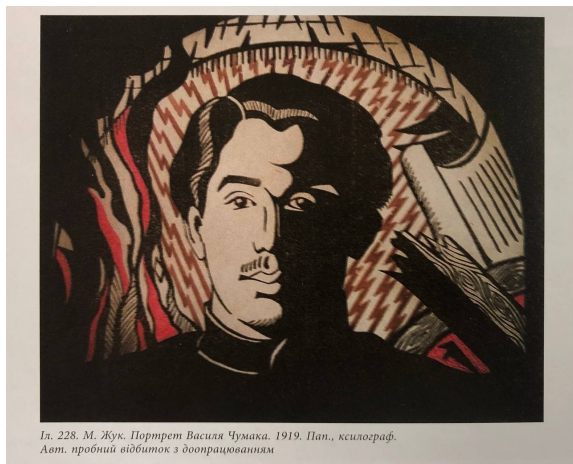
Іл. 3. І. Труш. Портрет В. Антоновича. Картон, олія. 1900. [11]

Іл. 4. І. Труш. Портрет Лесі Українки. Дошка, олія. 1900. [11]

Іл. 5. В. Кричевський. Портрети українських письменників до книги «Антологія української поезії. Т. III». Друкарські відбитки. [16, с. 428–431]

Іл. 228. М. Жук. Портрет Василя Чумака. 1919. Папір, ксилограф. Авт. пробний відбиток з доопрацюванням

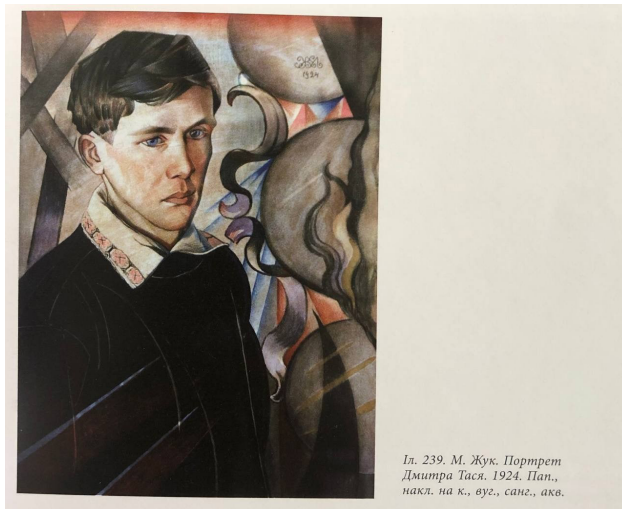
Іл. 6. М. Жук. Портрет В. Чумака. Папір, ксилографія. 1919. [2, с. 182]

Попри те, що всі портрети склали єдину серію для Наукового товариства імені Шевченка, вони досить різні за композицією, кольорами, характером та манерою виконання.

Засновник українського архітектурного модерну та професор Української академії мистецтв – В. Кричевський, також має у своєму доробку цикл графічних портретів літераторів (іл. 5). Відомо, що мистець опікувався вивченням українського мистецтва, зокрема орнаментики, його самобутності й унікальності, взаємообміном з культурами інших народів. Окрім спроектованих архітектором будівель (Будинок Полтавського губернського земства, 1903–8; Меморіальний будинок-музей Шевченка у Києві, 1923–1924; Будинок письменників «Роліт», 1932–1939 тощо), він відзначився й як досконалий графік («Ілюстрована історія України» М. Грушевського, 1911; «Українське мистецтво» В. Щербаківського, 1913; «Майстер корабля» Ю. Яновського, 1928; «Будівлі: Поезії» М. Бажана, 1929; «Намісто» В. Винниченка, 1929 та інші).

Наприкінці 1920-х рр. В. Кричевський отримав замовлення з оформлення великого видання антології української поезії для «Книгоспілки». Під час роботи створив обкладинки та понад 300 образів письменників [12] (див. іл. 5). Графічні портрети, витримані в одній манері, все ж зберігають індивідуальні риси зовнішності кожної особистості, що дає змогу ідентифікувати їх. Постаті прорисовані чіткими чорними лініями, які підпорядковують білий колір аркуша та не мають світлотіньового моделювання. Серед портретованих упізнаємо Є. Плужника, М. Хвильового, М. Сопілку, М. Пригару, О. Влизька, Н. Забілу та інших. Зрештою, можемо висувати, що художній

образ автора зустрічаємо найперше в оформленні до видання його літературного твору.

Іл. 239. М. Жук. Портрет Дмитра Тася. 1924. Папір, накл. на к., вугл., санг., акв.

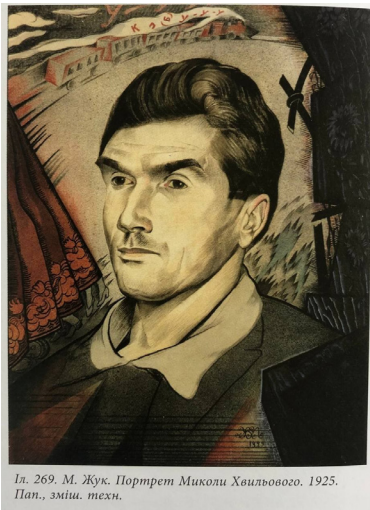
Іл. 7. М. Жук. Портрет Д. Тася. Папір, вуглина, сангіна, акварель. 1924. [2, с. 185]

Крім того, не лише художники створювали образи сучасників, але й самі ставали прототипами персонажів книг. Так, В. Кричевський потрапив до «Майстра корабля» Ю. Яновського, з яким працював на Одеській кіностудії (ВУФКУ). Ось як автор описує художника: «Ім'я Професора ви можете знайти в історії архітектури Республіки, – його будинки, сміливі й прості, – і досі прикрашають наші міста. В історії Великого Кіно – в нього почесне місце відданого й невтомного працівника, непомітного, скромного й упертого в роботі» [13].

Інший художник, життя якого було присвячене переосмисленню і трансформації західноєвропейського модерну методом включення елементів української народної творчості, був М. Жук. На формування художнього бачення мистця вплинули М. Мурашко, С. Виспянський, Ю. Мегоффер, а також проживання у різних містах – Кракові, Чернігові, Києві, Харкові та Одесі. Серед його доробку: витончене оформлення книг («Івасик-Телесик» П. Тичини, 1932; «Грицева шкільна наука» І. Франка, 1921; «Арки» Д. Гордієнка, 1929) і кераміки, портретні зображення діячів української культури («Портрет Григорія Сковороди», 1923; «Портрет Пантелеймона Куліша», 1925; «Портрет Івана Франка», 1925), поезія та проза («Крила», «Ніч осіння», «Етюд», «Смуток»).

У погрудному портреті В. Чумака (1919) зображений юнак, постать якого закладена контрастом двох площин – білого і чорного кольорів (іл. 6). Крім того, спрямований погляд до глядача і обличчя анфас змушують здригнутися від

трагічної долі молодого поета. Тло роботи додає динаміки й оповідає опосередковано про життя портретованого – суцільні червоні блискавки оточують фігуру, ще вище видніється арка, заповнена колючками. З боків – сувій з текстом, розтроснені дерев'яні балки та звивисті язика полум'я. Образ літератора ніби допитується: «Стилет чи стилос?» (Є. Маланюк), хоч вибір вже був зроблений.

Іл. 8. М. Жук. Портрет М. Хвильового. Папір, змішана техніка. [2, с. 194]

Несхожий за технікою, манерою виконання та колористичним співвідношенням є «Портрет Дмитра Тася» (1924) (іл. 7). Блакитноокий поет, зміщений ліворуч від центру композиції, дещо нагадує самого М. Жука в автопортреті 1908 року. Особливо хвилеподібні форми, що наче символізують таку ж нестримність духу, думок та ідей. Однак побіля Д. Тася виникають сфери, трикутні призми, прямі стрічки, що закінчуються градієнтом і змішуються із тлом.

Подібно до В. Кричевського, М. Жук створює образи представників українського культурного відродження 1920-х рр., зокрема літераторів. У портреті 1925 року прозаїк і поет М. Хвильовий зображений у $\frac{3}{4}$ ліворуч зі зверненням в тому ж напрямку поглядом. Довкола постаті теж вириваються елементи, котрі так чи інакше стосуються портретованого – його життєпису і творчості. Скажімо поїзд, що мчить вдаль і пихкає димом та літерами «КП(б)У-у-у», – є нагадуванням про партію, до якої Хвильовий приєднався у 1919 році. Ліворуч майорять червоні з візерунками куліси чи поділ жіночої сукні, з-під яких видніються ніжки і голова. Натомість правий бік заповнений темними площинами (обпаленими дерев'яними балками) з ледь помітними квітковими абрисами (іл. 8).

Серед творчого доробку невинного театального художника, українського авангардиста А. Петрицького, цікавою є «стопортретна» серія сучасників. Створені ним портрети були представлені на виставці у будинку літераторів ім. В. Блакитного (Харків) у 1932 році.

Дослідженням портретної серії займалась не лише В. Рубан, вагомих внесок зробила науковиця Т. Павлова. Насамперед вона спробувала структурувати портретні зображення за типом композиції, пози. Відповідно, перша група – це ті, хто «утримують перпендикуляр» – В. Василько, І. Сенченко, П. Усенко, Г. Юра, Т. Масенко. Друга – «герметики» (замкнена форма) – М. Хвильовий, М. Семенко, І. Дніпровський, І. Сенченко. Третя група – «ухильники» (відстороненість) – П. Тичина, Г. Елік, М. Йогансен, Ю. Яновський, Л. Курбас, П. Панч. Четверта – «активісти» (напрямок руху, який ніби намагається перетнути межі полотна) – І. Микитенко, Ю. Смолич, Л. Первомайський, М. Скрипник, В. Фурер, В. Коряк [14].

Образи, створені А. Петрицьким, відзначаються розмаїттям вирішення проблем простору, форми й композиції у кожній роботі, що робить портрети самобутніми й оригінальними. До того ж, порівнюючи серію мистця з розглянутими раніше роботами, маємо зауважити про вихід А. Петрицького поза межі погрудного портрета.

У контексті нашого дослідження варто звернути увагу на автопортрети О. Довженка, М. Жука та О. Богомазова. Враховуючи різносторонність зацікавлень та вмінь, кожен мистець вільний бути водночас і художником, і літератором, і режисером тощо. З огляду на це, самозображення у їхньому творчому доробку долучаємо до переліку образів українських письменників початку ХХ століття. Безперечно, подібний автопортрет вирізняється, адже його створив літератор-художник.

На сьогодні українство приділяє дедалі більше уваги нашому минулому, зокрема діячам культурного відродження 1920-х років. У 2024 році проєкт МУР створив музичний альбом-мюзикл «Ти [Романтика]» про «розстріляне відродження», використовуючи літературні твори, спогади, листи, відомості про тогочасні реалії та подекуди суголосну сучасність. «У хронологічній послідовності – події від 1918 року до 1937-го. Ми проводимо слухача спочатку новиною, що в Харкові створили будинок “Слово”, потім – репресії, далі – історія про Тичину з його віршем. Події, які сталися 100 років тому, переплітаються з сучасністю

та війною проти росії» – розповідає співзасновник проєкту О. Хоменко [15].

Висновки і перспективи використання результатів дослідження. У дослідженні розглянуто образ українського літератора початку ХХ століття, особливості створення кожного портрета різними художниками, зокрема І. Трушем, В. Кричевським, М. Жуком, А. Петрицьким.

Портретні серії, створені майстрами, вирізняються технікою виконання, манерою, смисловим наповненням, однак мають спільну мету – зафіксувати образ представника української культури. Скажімо, у І. Труша переважають деталізація та психологізм, у В. Кричевського – лаконізм і лінійність, у М. Жука – ідейність і граційність форм,

а в А. Петрицького – композиційна рівновага та оригінальність.

Безсумнівно, у ХХІ сторіччі ми сприймаємо образи українських письменників 1900–1920-х рр. з погляду нашого сучасного мислення і цінностей. Та, враховуючи відмінності у сприйнятті, помічаємо й суголосся з точкою зору їхніх сучасників-художників. Оприлюднена нами тема ще потребує подальшого детального вивчення, структурування й інтерпретацій. Зокрема, визначення впливу історичного контексту на формування образу літератора, роль портретних серій у процесі збереження культурної пам'яті, взаємовплив діячів літератури та зображального мистецтва, а також компаративний аналіз у підході до створення образу літератора-сучасника у творчості зарубіжних мистців.

Список використаних джерел

1. Рубан В. В. Український портретний живопис другої половини ХІХ – початку ХХ століття : монографія. Київ : Наукова думка, 1986. 204 с.
2. Соколюк Л. Д. Михайло Жук: мистець-літератор : монографія. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2018. 256 с.
3. Соколюк Л. Д. Михайло Жук: шляхом модернізму (перший чернігівський період. 1905–1916 рр.). *Вісник ХДАДМ*. 2015. № 9–10. С. 79–95.
4. Соколюк Л. Д. Творчість Михайла Жука в контексті стильових пошуків художньої культури ХХ ст. *Народознавчі зошити*. 2014. № 6 (120). С. 1338–1342.
5. Корж-Радько Л. А. Компаративний аналіз портретного живопису в українському мистецтві кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2013. № 3. С. 130–134.
6. Лагутенко О. А. Українська графіка ХХ століття: навчальний посібник. Київ : Грані-Т, 2011. 184 с.
7. Лагутенко О. А. Українська графіка першої третини ХХ століття: монографія. Київ : Грані-Т, 2006. 240 с.
8. Лагутенко О. А. Нариси з історії української графіки ХХ століття: монографія. Київ : Грані-Т, 2007. 168 с.
9. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ–ХХ століть: соціально-політичний портрет. Київ : Либідь, 1993. 176 с.
10. Роготченко О. О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм : монографія / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. Київ : Фенікс, 2007. 608 с.
11. Козак Р. Острій полеміст, інтелігенція глибока: Іван Труш і його шедеври. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/ostrii-poliemist-inteligentsiia-gliboka-ivan-trush-i-iogo-shedevri/> Дата публікації: 21.03.2021 (дата звернення: 02.06.2024).
12. Павловський В. М. Василь Григорович Кричевський. Життя і творчість : монографія. Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук у США, 1974. 313 с.
13. Яновський Ю. І. Майстер корабля: роман. Київ: Пабулум, 2023. 232 с.
14. Павлова Т. Carte blanche Анатолія Петрицького. Київ : Родовід, 2017. 120 с.
15. Ти [Романтика]: випустили альбом-мюзикл про Розстріляне відродження. *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/ty-romantyka-vypustyly-albom-miuzykl-pro-rozstriliane-vidrodzhennia/> Дата публікації: 02.03.2024 (дата звернення: 04.06.2024).
16. Василь Григорович Кричевський : хрестоматія. Том І. 1891–1943 рр. / передм. І. О. Ходак ; упорядн. тому О. О. Савчук. – Харків : Видавець Савчук О. О., 2016. 532 с.
17. Гал-інфо продовжує цикл інтерв'ю про Івана Труша. *Galinfo*. URL: https://galinfo.com.ua/articles/ivan_trush_rysav_portretu_z_fotoznimkiv_za_yaki_platyly_smishni_groshi_305981.html. Дата публікації: 18.01.2019 (дата звернення: 04.09.2024).

References

1. Ruban V. V. Ukrainian portrait painting of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries: a monograph. Kyiv: Naukova Dumka, 1986. 204 p. [in Ukrainian].
2. Sokoliuk L. D. Mykhailo Zhuk: artist and writer: a monograph. Kharkiv: Publisher Oleksandr Savchuk, 2018. 256 p. [in Ukrainian].
3. Sokoliuk L. D. Mykhailo Zhuk: the path of modernism (the first Chernihiv period. 1905-1916). Bulletin of the Kharkiv State Academy of Arts and Sciences. 2015. № 9-10. P. 79–95. [in Ukrainian].
4. Sokoliuk L. D. Mykhailo Zhuk's work in the context of stylistic searches of artistic culture of the twentieth century. 2014. № 6 (120). P. 1338–1342. [in Ukrainian].

5. Korzh-Radko L. A. Comparative analysis of portrait painting in Ukrainian art of the late nineteenth and early twentieth centuries. 2013. № 3. P. 130–134. [in Ukrainian].
6. Lagutenko O.A. Ukrainian Graphics of the Twentieth Century: A Study Guide. Kyiv: Hrani-T, 2011. 184 p. [in Ukrainian].
7. Lagutenko O.A. Ukrainian graphics of the first third of the twentieth century: a monograph. Kyiv: Hrani-T, 2006. 240 p. [in Ukrainian].
8. Lagutenko O.A. Essays on the history of Ukrainian graphics of the twentieth century: a monograph. Kyiv: Hrani-T, 2007. 168 p. [in Ukrainian].
9. Kasyanov H. V. Ukrainian intelligentsia at the turn of the XIX-XX centuries: a socio-political portrait. Kyiv: Lybid, 1993. 176 p. [in Ukrainian].
10. Rogotchenko O. O. Socialist Realism and Totalitarianism: a monograph / Institute of Contemporary Art Problems of the Academy of Arts of Ukraine. Kyiv : Phoenix, 2007. 608 p. [in Ukrainian].
11. Kozak R. A sharp polymath, a deep intellectual: Ivan Trush and his masterpieces. Local history. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/ostrii-poliemist-inteligentsiia-gliboka-ivan-trush-i-iogo-shedevri/> [in Ukrainian].
12. Pavlovskiy V.M. Vasyl Hryhorovych Krychevskiy. Life and work : a monograph. New York: Ukrainian Free Academy of Sciences in the United States, 1974. 313 p. [in Ukrainian].
13. Yanovsky Y.I. Master of the ship: a novel. Kyiv: Pabulum, 2023. 232 p. [in Ukrainian].
14. Pavlova T. Carte blanche by Anatol Petrytskyi. Kyiv: Rodovid, 2017. 120 p. [in Ukrainian].
15. You [Romance]: an album-musical about the Executed Renaissance was released. Chitomo. URL: <https://chytomo.com/ty-romantyka-vypustyly-albom-miuzykl-pro-rozstriliane-vidrozhennia/> [in Ukrainian].
16. Vasyl Hryhorovych Krychevskiy: a textbook. Volume I. 1891–1943 / edited by I. Khodak; compiled by O. Savchuk – Kharkiv: Publisher Savchuk O. O., 2016. 532 p. [in Ukrainian].
17. Hal-info prodovzhuie tsykl interviu pro Ivana Trusha. (2019, Sich 18). Galinfo. https://galinfo.com.ua/articles/ivan_trush_pysav_portrety_z_fotoznimkiv_za_yaki_platyly_smishni_groshi_305981.html [in Ukrainian].

Подано до редакції 19.08.2024